

Процедура по настаняване във ВУИ и СПИ и правото на свобода и справедлив процес

2001

Процедура по настаняване във възпитателните училища-интернати и социално-педагогически интернати и правото на свобода и справедлив процес

Несъответствия на Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни с международните стандарти за правата на човека

Бойко Боев

УВОД

Настоящото изложение има за предмет описание на правната уредба на настаняването във възпитателните училища-интернати и социално-педагогическите интернати и несъответствията на Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (Обн., Изв., бр. 13 от 14.02.1958 г., по-долу "ЗБППМН") с международните стандарти за права на човека и по-специално с правото на свобода и правото на справедлив процес.

Изложението се състои от три части. В първата част се описва реда за настаняване във възпитателните училища-интернати (по-долу "ВУИ") и социално-педагогическите интернати (по-долу "СПИ"). Във втората част са отбелязани противоречията на правната уредба със Закона за закрила на детето (Обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г., по-долу "ЗЗД"). Третата част представлява анализ на противоречията на реда на настаняване във ВУИ и СПИ с Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (по-долу "ЕКЗПЧ").

I. УРЕДБА НА ВЪЗПИТАТЕЛНИТЕ УЧИЛИЩА И СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ ИНТЕРНАТИ

1. Законодателна уредба

Уредбата на двата вида училища се съдържа в Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, както и в Правилника за възпитателните училища-интернати и Правилника за социално-педагогическите интернати. И двата правилника са издадени от министъра на образованието и науката и обнародвани в "Държавен вестник", бр. 73 от 17. 08. 1999 г.

2. Ред на настаняването

2.1. Настаняване във възпитателни училища-интернати

2.1.1. Субекти

Във ВУИ могат да бъдат настанявани малолетни над 8-годишна възраст и непълнолетни. Правомощие да настаняват тези лица имат местните комисии за борба с противообществени прояви на малолетни и

непълнолетни, прокуратурата и съда.

2.1.2. Процедура за настаняване от:

а) Местната комисия за борба с противообществените прояви ЗБППМН изисква мярката за настаняването във ВУИ да се прилага само в изключителни случаи. За да приложат тази мярка местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни трябва да са установили, че другите възпитателни мерки, посочени в закона, не са се оказали достатъчни и че липсва подходяща социална среда за нормалното възпитание на детето.

При разглеждането на простъпките от месната комисия присъствието на детето и неговите родители (лицето, което ги замества) е задължително. В помощ на детето се назначава обществен защитник. Адвокатска защита обаче не е позволена. След вземане на решението за настаняване във възпитателно училище местната комисия изпраща служебно преписката на районния съдия. Съдията в закрито заседание я разглежда. Той няма задължение да се срещне с малолетния или непълнолетния или неговите родители, освен ако те поискат изрично това. Съдията проверява дали са спазени от комисията разпоредбите на закона по издаване на решението и преценява неговата законосъобразност. Решението не подлежи на обжалване.

б) Прокуратурата

По отношение на непълнолетен, извършил поради увлечение или лекомислие престъпление, което не представлява голяма обществена опасност, прокурорът може да реши да прекрати вече образуваното предварително производство и да постанови настаняване във възпитателно училище-интернат. Прокурорът може да прекрати производството само ако счита, че спрямо потърпевшия може успешно да бъде приложена мярката на настаняване във възпитателно училище-интернат.

в) Съда

По отношение на непълнолетен, извършил поради увлечение или лекомислие престъпление, което не представлява голяма обществена опасност съдът може да реши да не бъде предаван за съдене или да не бъде осъден, ако намери, че спрямо потърпевшия може успешно да бъде приложена мярката на настаняване във възпитателно училище-интернат.

В случаите, когато определеното наказание е лишаване от свобода по-малко от една година и неговото изпълнение не е отложено, непълнолетният се освобождава от изтърпяването му и съдът е задължен да го настави във възпитателно училище-интернат или да му наложи друга възпитателна мярка, предвидена в ЗБППМН.¹

2.2. Настаняване в социално-педагогически интернат

2.2.1. Субекти

В социално- педагогически интернати се настаняват малолетни над 7-годишна възраст и непълнолетни, които нямат подходящи условия за живот в семейството или са лишени от родителски грижи и надзор и са извършили или съществуват предпоставки за извършване на противообществени прояви. Член 6 от правилника за социално-педагогическите интернати посочва, че съществуват предпоставки за извършване на противообществени прояви, ако учениците са с родители, чиито престъпни прояви са оказали вредно влияние върху тях и са рисков фактор за развитието им или учениците са с девиантно поведение, жертва на престъпно посегателство, или малтретирани в семейството и от други лица. Като лишени от подходящи условия за живот и от родителски грижи и контрол са посочени малолетните и непълнолетните с психично болни родители, които със своето поведение и начин на живот са ги подтикнали към девиантно поведение, с родители, злоупотребяващи с алкохол, с психотропни и наркотични вещества, оказали вредно влияние и подтикнали ги към девиантно поведение. Не е разрешено приемането в СПИ на ученици само по социални причини, свързани с материални затруднения в семейството, както и ученици с тежки хронични заболявания, с тежки психически и поведенчески разстройства (шизофрения, чести епилептични припадъци), противоположани за настаняването им в социално-педагогически интернат.

Настаняването на ученици в социално-педагогически интернат се извършва с решение на: местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, от районните съдилища и районните прокуратури. Искане за настаняване могат да направят родителите или компетентните органи.

2.2.2. Процедура по настаняване

Процедурата пред местните комисии за настаняване в СПИ в основната си част не се различава от тази за настаняване във ВУИ. Единствената разлика е, че преписката не се изпраща служебно пред друг орган за преглед. Ако общественият защитник, непълнолетният или родителите на малолетния (или лицата които ги заместват) решат да обжалват решението на местната комисия, те могат да направят това пред кмета на района или общината. Кметът се запознава с преписката и се произнася в 7-дневен срок от получаване на жалбата. Ако

той намери, че решението е незаконосъобразно или противоречи на доказателствата, той го отменя и връща преписката за ново разглеждане от друг състав на комисията. Решението на втория състав е окончателно.

2.3. Срок за настаняване

Максималният престой във ВУИ и СПИ не може да бъде повече от 3 години. Само по желание на непълнолетния и с решение на педагогическия съвет престоят може да бъде удължен до завършване на съответната образователна степен.

3. Характеристика на настаняването във ВУИ и СПИ

Член 13 от ЗБППМН посочва възпитателните училища и социалните интернати като една от предвидените възпитателни мерки. Става дума за мерки, които имат определено санкционен характер. Те се прилагат в случаите, когато е извършена простъпка от страна на малолетен или непълнолетен и са реакция на държавата срещу простъпката. Тук е налице и едно изключение. Постъпването в социално-педагогическите интернати е предвидено и по отношение на деца, които нямат подходящи условия за живот в семейството или са лишени от родителски грижи и надзор и за които съществуват предпоставки за извършване на противообществени прояви. Само в този случай може да се говори, че мярката по член 13 не е със санкционен характер, а с превантивен.

Настаняването във ВУИ и СПИ от друга страна е предвидена като мярка, която цели възпитателно въздействие върху потърпевшия. Макар ЗБППМН да не формулира изрично целта на предприеманите по член 13 възпитателни мерки, настаняването в специализирани заведения несъмнено е дейност по предотвратяване и борба срещу противообществените прояви и по осигуряването на нормалното развитие и възпитание на извършителите им по смисъла на член 1. Възпитателният характер на мерките по настаняване включва създаване условия за завършване на основно образование и придобиване на професионална квалификация, както и провеждането както индивидуална, така и колективна социално-превантивна и корекционно-възпитателна дейност за преодоляване на влиянието от рисковите фактори в развитието на учениците.²

II. ПРОТИВОРЕЧИЯ НА УРЕДБАТА ПО НАСТАНЯВАНЕ ВЪВ ВУИ И СПИ СЪС ЗАКОНА ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО

1. Изискване за произнасяне от съда по мярката за настаняване

Приетият през 2000 г. Закон за закрила на детето има за цел да уреди правата, принципите и мерките за закрила на детето. Като мярка на тази закрила законът определя в член 26, че настаняването на дете в специализирана институция се извършва от съда.³ В ЗБППМН това изискване е налице само по отношение на настаняването във ВУИ, като мярка, предприета от местна комисия или съда. По отношение на правомощието на прокурора да настанява с постановление в тези специализирани заведения съда няма никаква компетенция.

Противоречието на ЗБППМН с изискването за произнасяне от съда по мярката за настаняване, предвидено в ЗЗД, е очевидно по отношение на настаняването в СПИ. За налагането на тази възпитателна мярка ЗБППМН не поставя изискване за съдебно произнасяне.

2. Право на правна помощ

Член 15 алинея 7 от ЗЗД регламентира право на детето на правна помощ във всички производства, засягащи негови права или интереси. Правото на правна помощ не е гарантирано в производството по налагането на възпитателни мерки, в това число по настаняване във ВУИ и СПИ. Член 19, алинея 4 от ЗБППМН изрично посочва, че адвокатската защита пред местните комисии не се допуска.⁴

III. ПРОТИВОРЕЧИЯ С МЕЖДУНАРОДНИТЕ СТАНДАРТИ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Настаняването във възпитателни училища интернати и социално-педагогически училища е в нарушение на чл. 5 от ЕК и член 6 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи

1. Нарушение на член 5

1.1. Приложение на член 5 от Европейската конвенция, гарантиращ правото на свобода⁵

Европейският съд е посочил, че изходната позиция, за да се определи дали има лишаване от свобода, е

конкретното положение на засегнатото лице. Наред с това трябва да се вземат предвид следните обстоятелства - вид, продължителност, последици и начин на изпълнение на съответната мярка.⁶ По делото Нилсен, касаещо хоспитализирането на дете в болница, Съдът заема становище, че в основната си форма лишаването от свобода се изразява в загубата на личен контрол и контакт с външния свят и - за дълъг период - премахването на границите между работа, игра и дом.⁷

Анализа на особеностите на ВУИ и СПИ дава възможност да се направи извода, че настанените в тях са де факто лишени от свобода, съгласно практиката на Европейския съд. И ВУИ и СПИ са заведения от затворен тип. В тях не се допускат външни лица без разрешение.⁸ Учениците нямат право без разрешение да излизат извън района на училището. Посещенията на културни мероприятия извън района на училището задължително стават под контрола на учител или възпитател.⁹ Излизането в домашен и градски отпуск е определено като специфична награда.¹⁰ Децата са откъснати от своите семейства и приятели. Контактът им с външния свят става най-вече чрез кореспонденцията, която по сведения на автора на този текст се контролира и чете от училищните власти.¹¹

1.2. Лишаване от свобода не е съобразено с изискванията на чл. 5, ал. 1, т. D лишаването от свобода да е основано на "законно решение" и то да бъде насочено към осигуряването на "надзор с възпитателна цел"

а) Неспазване на изискването за "законно решение" при настаняване във ВУИ и СПИ по процедурата в ЗБППМН
Съгласно процедурата в ЗБППМН, местните комисии взимат решение за настаняване във ВУИ и СПИ. Тези решения не отговарят на изискването за законност, установено в член 5, алинея 1, точка d и практиката на Европейския съд.

При тълкуването на думата "закон", което се отнася и до понятието "законно", Съдът в Страсбург формулира следните принципи: думата "закон" трябва да включва както писаното, така и неписаното право; законът трябва да бъде достъпен и на последно място, той трябва да бъде предвидим.¹² По отношение на достъпността на закона в делото Силвър Съдът посочва, че "гражданинът трябва да може да получи [от закона] сведения, достатъчни според обстоятелствата, за правните норми, приложени към коректния случай"¹³. Пак по същото дело Съдът определя изискването за предвидимост, съгласно което "приложимият национален "закон" . . . трябва да бъде формулиран достатъчно точно, за да позволи на засегнатите лица - ако е нужно с помощта на съответна юридическа помощ, да предвидят до степента, обоснована според обстоятелствата, последиците, до които може да доведе едно действие".

ЗБППМН не отговаря на изискването за достъпност и предвидимост, съгласно практиката на Европейския съд. Законът не дава точна формулировка на съдържанието на понятието "противообществена проява". Този термин не се среща в Наказателния кодекс¹⁴ и останалите закони, с изключение на Кодекса за задължително обществено осигуряване, който също не дава определение на съдържанието на това понятие. От друга страна, ЗБППМН използва и термина "общественоопасни деяния". Така например, описвайки правомощията на местните комисии, той посочва, че те "разглеждат простъпките на малолетните от 8 до 14-годишна възраст, които са извършили общественоопасни деяния"¹⁵. По подобен начин член 20 определя, че местната комисия следва да прекрати преписката, "когато не е извършено общественоопасно деяние или когато се установи, че малолетният или непълнолетният не е автор на деянието". Използването на различни термини, без да бъде определено тяхното съдържание, предоставя широка свобода на преценка на членовете на местните комисии. Това е особено опасно, тъй като последните могат да предприемат действия, които водят до лишаване от свобода, по смисъла на член 5 от Европейската конвенция. Български хелзинкски комитет установи случаи, когато децата се настаняват във ВУИ за деяния, които не се преследват от закона като престъпления и не могат да бъдат считани като противообществени като бягство от училище или дома, или проституция. Тези случаи показват, че местните комисии имат различни тълкувания на понятието "общественоопасни деяния" и "противообществени деяния", които водят до нарушаване на правата на човека. Рискът за последното е особено висок, поради обстоятелството, че не съществуват общозадължителни тълкувания на двете понятия, които да гарантират еднаквото прилагане на закона от страна на местните комисии.

б) Неспазване на изискването лишаването от свобода да бъде насочено към осигуряване на "надзор с възпитателна цел"

Несъмнено настаняването на малолетни и непълнолетни във ВУИ и СПИ попада в хипотезата на член 5, алинея 1, точка d. Тази разпоредба посочва лишаването от свобода на непълнолетно лице, за да се осигури надзор с възпитателна цел като законно основание за ограничаване на правото на свобода.

Обширните правомощия, които дава член 5, алинея 1 точка d, са принудили Съда да изисква строги гаранции, че лишаването от свобода наистина се извършва с възпитателна цел. Съдът подчертава, че за да бъде законно лишаването от свобода с оглед надзора с възпитателна цел, държавата е длъжна да създаде подходящи институционни гаранции, които да отговарят на изискванията на сигурността и на целите на възпитанието. Самото задържане на непълнолетното лице "в условия на същинска изолация и без помощ от персонал с

педагогическа квалификация не може да се смята за насочено към постигането на възпитателните цели"¹⁶. Констатациите от посещенията на представители на Български хелзинкски комитет във ВУИ и СПИ показват, че поради липса на финансови и лични ресурси, на практика не се прилагат никакви специализирани възпитателни грижи по отношение на настанените във възпитателни училища интернати. Такива грижи биха били ежедневиите консултации с психолог, обучен за работа с непълнолетни и пълнолетни правонарушители, участието на децата в утвърдени международни програми за корекция на поведението и утвърждаване на позитивни обществени ценности. Липсата на адекватно обучен персонал за работа с деца в риск и специализирана психологична и педагогическа помощ лишава децата от необходимата грижа за тяхното превъзпитание и личностно развитие. Поради това обстоятелство има съществува опасност целта на настаняването във ВУИ и СПИ на определени места да не е грижата за подрастващите, а изолирането им от обществото. Това е безспорно нарушение на член 5.

1.3. Нарушение на член 5, алинея 4

Член 5, алинея 4 от ЕКЗПЧ изисква контрол за законност на лишаването от свобода. Грижата за правата на човека, по-специално за правата на детето, изисква гаранции, че решението за лишаването от свобода на непълнолетни лица, за да се осигури надзор с възпитателна цел, подлежи на проверка за неговата законност. По делото Винтерверп Съдът посочва, че е важно засегнатото лице да има достъп по съд и да получи възможност да бъде изслушано лично, а при нужда чрез представител.¹⁷ По делата Тот, Лами и Санчес-Райсе липсата на истинско състезателно производство е определено като нарушение на чл. 5, ал. 4.¹⁸

Изискване на Европейската конвенция за контрол на законността на лишаването от свобода не е гарантирано в процедурата по настаняване във ВУИ и СПИ. Настанените в тези училища нямат възможност да обжалват пред съд решенията за настаняването си. Решението на местната комисия за настаняване във ВУИ се разглежда ex officio от съдия, но производството не е състезателно. Съдията се произнася само до това дали решението е съобразено със закона, т.е. неговата законосъобразност. Той няма задължение да събира доказателства, нито да изслушва потърпевшия. Решенията за настаняване в СПИ пък не могат да бъдат обжалвани и разглеждани от съд. Същото се отнася и за постановленията, с които прокурорите настаняват малолетни и непълнолетни във ВУИ.

2. Нарушение на член 6, алинея 1

Съгласно член 6 всяко лице при определяне на неговите граждански права и задължения или при налагането на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона.

2.1. Приложимост на член 6 в случая с настаняване във възпитателни училища

Българското право следва особен подход по отношение на малолетните и непълнолетни извършители на противообществени прояви, без значение дали става дума за престъпления или не. Този особен подход се изразява в отказа за бъде търсена наказателна отговорност или в търсенето на облекчена наказателна отговорност на децата с девиантно поведение. Процедурата за разглеждане на противообществени прояви на малолетни и непълнолетни от несъдебни органи, каквито са местните комисии и прокуратурата, са проявление на наложената в международното право практика да се избягва търсенето на помощ от съда и контакт със съдебна система, освен в случаите на най-сериозните престъпления.¹⁹

Независимо от характера на производството обаче гаранциите за справедлив съдебен процес трябва да бъдат приложени с оглед защитата на правата на децата от злоупотреба от страна на решаващия орган. Такова е и становището на Европейската комисия и Съд, които в делото Енгел²⁰ приемат, че характерът на производството по вътрешното право не е решаващ за приложимостта на член 6. Целта е да бъде ограничена възможността националните власти да избегнат задълженията по тази разпоредба, като предвидят дисциплинарни производства за нарушения, които с оглед на тяхното естество или характера на налаганата санкция се регулират или във всеки случай би трябвало да се регулират от наказателното право.

При прилагането на установените критерии от Съда за определяне наличието в определено производство на "наказателно обвинение" и приложението на член 6 водят до извода, че производството по настаняване във ВУИ и СПИ трябва да отговаря на изискванията на член 6. Установените критерии от органите в Страсбург са следните:

а) квалификация на нормата, чието нарушение се твърди, по националното право

Член 13 алинея 4 от ЗБППМН предвижда мярката "настаняването във ВУИ" от местните комисии за значителни противообществени прояви. За налагането на мярката "настаняването в СПИ" също се изисква наличие на извършена противообществена проява. Макар законът не дава дефиниция на противообществени прояви, практиката показва, че във ВУИ и СПИ се настаняват деца, които са извършили престъпления като кражби,

нанасяне на телесни повреди или просия.

б) характер на нарушението

Вторият критерий се отнася до обхвата на нарушената норма и до целта на наказанието.

Обхватът е свързан с това дали нарушената норма се отнася само към конкретни лица или има общозадължителен характер. Настанените във ВУИ и СПИ са нарушители на норми, които в болшинството от случаи нямат определени адресати и са с общозадължителен характер. Те са извършители на деяния, които де юре са обявени за престъпления.

Целта на наказанието е подкритерий, който служи предимно за разграничаване на наказателните от чисто административните санкции. По българското право целите на наказанието в наказателното право и в административното право са общи - става дума за предупредително и превъзпитателно въздействие спрямо извършителя и другите лица. Единствената разлика е целта на наказателното право чрез наказанието да бъде ограничаване възможността за извършване на нови престъпления от дееца. Настаняването във възпитателно училище по своя характер представлява ограничаване на свободата на настанените деца и следователно цели и ограничаването на възможността за извършване на нови престъпления.

в) Характер и тежест на наказанието

Според практиката на Съда лишаването от свобода се смята за стопроцентова наказателна санкция и така придава на иначе дисциплинарното или административното производство наказателноправен характер до такава степен, че чл. 6 става приложим. В нашият случай става дума за лишаване от свобода. (виж аргументите по-горе).

2.2. Процедурата по настаняването във ВУИ и СПИ е в нарушение на член 6 поради неприлагането на принципите за справедлив процес в производството пред местната комисия и при взимането на решение за настаняване от прокурор

Нарушения на правото на справедлив процес в процедурата по настаняване във ВУИ и СПИ:

1. По отношение на настаняването във ВУИ на основата на постановление на прокурор е налице липса на безпристрастен и независим орган, които взима решението по настаняването. Прокурорите не са такъв орган, т.к. те са изразители на две функции - на обвинителната и на разглеждане и решаване на делото по същество.
2. Децата нямат право да бъдат представлявани от адвокат. Това е нарушение на правото им на равенство на страните и на защита.
3. Нарушено е и изискването за състезателност на производството.
4. Нарушение на правото да се призовават свидетели и да се извършва кръстосан разпит.
5. Не се прилагат наказателноправните правила за събиране на доказателствата.
6. Не е налице изискването обвинението да докаже твърденията си и правото на детето да не дава обяснения (да запази мълчание).
7. Не е гарантирана свободата от самообвинение.
8. Не е гарантирана правото на обвиняемите да се ползват от презумцията за невиновност.
9. Не са предоставени време и възможности на обвиняемите да подготвят своята защита.

Грижата за децата в България изисква непрестанното преосмисляне на съществуващата законова уредба с цел преодоляване на противоречията с международните стандарти и осигуряване на максимална защита на правата на подрастващите. Принцип в работата на професионално ангажираните с проблемите на децата трябва да бъде насочването на общественото внимание към проблемите на малолетните и непълнолетните. От своя страна, обществената грижа трябва да подтиква законодателите да бъдат винаги готови за обсъждане и приемане законите, които защитават децата и тяхното благоденствието.

1 Това изискване на Наказателния кодекс не се прилага: а) когато непълнолетният е извършил престъпление по време на изтърпяване наказанието лишаване от свобода и б) когато е осъден, след като е навършил пълнолетие. Изключението важи и в случаите на повторно осъждане, ако съдът намери, че за поправянето и превъзпитанието на дееца се налага той да изтърпи наказанието лишаване от свобода и когато: а) неговият срок не е по-малък от шест месеца или б) ако деецът вече е изтърпял наказание лишаване от свобода. обратно

2 Вж. чл. 5 и чл. 6 от Правилника за ВУИ и чл. 3 и чл. 4 от Правилника за СПИ. обратно

3 Терминът "съд" включва както фигурата съдия (или съдии), така и определени съдебни процедури. Сериозна слабост на Закона за закрила на детето е, че същият не посочва нито компетентния съд, нито съдебния ред, по който следва да се разгледат жалбите и отделните производства. обратно

4 Лишаването от адвокат е в противоречие и с Конституцията на РБ, която в чл. 30, ал. 4 гарантира правото на адвокатска защита от момента на задържането му или на привличането му като обвиняем. [обратно](#)

5 Член 5

1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона:

.....

d) лишаване от свобода на непълнолетно лице на основата на законно решение, за да се осигури надзор с възпитателна цел, или законно лишаване от свобода на такова лице с цел да се осигури неговото явяване пред предвидената в закона институция;

4. Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.

5. Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, се ползва с осигурено от правните процедури право на обезщетение. [обратно](#)

6 Доклад от 19 юли 1974 г., Engel, В.20 (1978), р.60 [обратно](#)

7 Решение от 28 ноември 1988 г., А. 144 [обратно](#)

8 Вж. чл. 34 от Правилника на ВУИ. [обратно](#)

9 Вж. чл. 38 от Правилника на ВУИ и чл. 33 от Правилника на СПИ. [обратно](#)

10 Вж. чл. 35 от Правилника на ВУИ и чл. 30 от Правилника на ВУИ. [обратно](#)

11 Интервю на автора с възпитанички на ВУИ в село Подем, Плевенско от декември 2000 г. [обратно](#)

12 Вж. Решение по делото Малоун от 2 август 1984 г., А.82, стр. 31. [обратно](#)

13 Решение от 25 март 1983 г., А.61, стр. 33. [обратно](#)

14 Наказателния кодекс дава определение за "общественоопасно дейния"(член 10). Такова е деянието, "което застрашава или уврежда личността, правата на гражданите, собствеността, установения с Конституцията правов ред в Република България или други интереси, защитени от правото". [обратно](#)

15 Вж. член 12 от ЗБППМН, шрифтът е на автора. [обратно](#)

16 Вж. решение по делото Буамар от 29 ноември 1988, А.129, стр. 21 [обратно](#)

17 Решение от 24 октомври 1979 г., А. 33, стр. 24. [обратно](#)

18 Решение от 12 декември 1991, А.224, 30 март 1989, А-151 и 21 октомври 1986, А 107 [обратно](#)

19 Вж. Правило 11 от Пекинските правила. [обратно](#)

20 Решение от 8 юни 1976 г. А. 22.